

dendaagse vraagstukken. Wat me na het lezen van enkele artikelen wel opvalt, is dat er wellicht iets meer werk gemaakt had kunnen worden van interregionale vergelijking. Ontwikkelingen die zich in Noord- en Oost-Nederland afspeelden, laten zich immers goed vergelijken met die in andere delen van Nederland. Dat schiet er in sommige artikelen enigszins bij in.

Arnoud-Jan Bijsterveld, Tilburg University

Johan Wambacq, *Kats! Of hoe in de vroege negentiende eeuw een Brusselse theatermaker aan de wieg van het socialisme stond* (Berchem: Fluxenberg/EPO, 2021). 296 p. ISBN 9789462673304.

DOI: 10.52024/tseg.13005

Jacob Kats (1804-1886), niet te verwarren met de zeventiende-eeuwse dichter Jacob Cats, was de wegbereider van het socialisme in het jonge België en de grondlegger van het Nederlandstalige theater in Brussel. Hij had duizenden aanhangers en genoot internationale bekendheid, onder meer bij linkse zwaargewichten als Michail Bakoenin en Karl Marx. Vandaag kent niemand hem nog. In 1930 verscheen bij de uitgeverij van de Belgische Werklieden Partij een korte en sterk geromantiseerde levensbeschrijving door Julien Kuypers, daarna blijft het bijna een eeuw stil. Nu brengt Johan Wambacq Kats opnieuw onder de aandacht in wat allerminst een klassieke biografie kan worden genoemd. Wambacq beschrijft *Kats! Of hoe in de vroege negentiende eeuw een Brusselse theatermaker aan de wieg van het socialisme stond* (2021) als de kruising tussen een bloemlezing en een documentaire: een verhaal verteld door ooggetuigen en historici, verweven met tal van passages uit de literaire en politieke geschriften van Kats zelf.

Een inleidend hoofdstuk schetst Kats' jeugd als kind in een arbeidersgezin. Pas op zijn achttiende leert hij lezen en schrijven in een van de 1500 scholen die Willem I had opgericht ter bevordering van het Nederlands. Wanneer België in 1830 onafhankelijk wordt, moeten de openbare scholen sluiten en raakt Kats zijn diploma kwijt. Hij belandt opnieuw in de arbeidersklasse, zij het dan gewapend met zijn pen en geletterdheid. Kats is nog geen dertig wanneer hij, geïnspireerd door het utopisme van Claude Henri de Saint-Simon en de sociaalchristelijke ideeën van Félicité de Lamennais, in 1833 de Maetschappij der Ver-

broedering opricht. Het is een sociaal-artistiek project dat tijdens lees- en discussieavonden de zelfontwikkeling en emancipatie van arbeiders centraal stelt. In de hoofdstukken die volgen krijgen we een beeld van Kats' 'vroegsocialistische' programma, dat wil zeggen: gelijke rechten voor alle Belgen, rechtvaardige belastingen, algemeen kiesrecht voor mannen en onderwijs voor alle kinderen. Om die eisen te realiseren, ontpopt Kats zich als toneelauteur, (satirisch) journalist en geroemd leider van socialistische meetings.

Het beste medium om arbeiders bewust te maken van hun rechten, is volgens Kats het Nederlandstalige toneel. 'Wie lagchend 't licht verspreidt, / Ook 't volk tot waarheid leidt', luidt het motto van zijn klucht *Pier-la-la* (1854). Al snel wordt binnen de Maetschappij der Verbroedering een theatergezelschap opgericht. Op de agenda staan verlichte auteurs als Voltaire en August von Kotzebue, maar Kats levert zelf ook een aantal stukken aan. Zijn poëtica is duidelijk: inhoud en didactiek prevaleren op de vorm. Zo speelt *Klaes Lyden* (1836) zich af in een soort discussieclub waar Lamennais' *Woorden van eenen Geloovige* wordt besproken en verbeeldt *Het Aerdsch Paradys* (1836) een sociale utopie waar onderwijs en gunstige arbeidsvoorwaarden vanzelfsprekend zijn. De tijdgenoten en historici die door Wambacq worden opgevoerd als getuigen en vertellers schetsen de grote sociale impact van Kats' gezelschap. Voorstellingen lokken honderden toeschouwers per avond en acteurs laten petities circuleren om de idealen die ze op het podium verkondigen te vertalen naar de werkelijkheid.

Zijn Kats' toneelavonden een doorn in het oog van de Brusselse overheid, dan vormen de 'meetings' van de Maetschappij der Verbroedering een regelrechte bedreiging. In cafés en volkszalen komen grote massa's mensen bijeen en houden Kats en zijn entourage vurige pleidooien voor betere arbeidsomstandigheden, een eerlijke verdeling van winsten, een gericht armoedebeleid en, later, het basisinkomen – en dat lang voor César De Paepe in 1878 zijn Brusselse Socialistische Partij zal oprichten. Tijdens de meetings moeten individuele eisen wijken voor het collectieve belang. Het is echter nooit Kats bedoeling om aan te zetten tot gewelddadig protest, want agressie geeft machthebbers munitie om arbeiders als crapuul weg te zetten. 'Laten we matig zijn of we zijn verloren', klinkt het (geciteerd op p. 76). Toch worden de meetings geregeld bezocht door *mouchards* en militairen die bang zijn dat de eisen van Kats realiteit zullen worden. Geregeld worden zelfs provocateurs naar de meetings gestuurd om voor rellen te zorgen en vervolgens de boel stil te leggen. Naar aanleiding van dergelijke rellen belandt

Kats tijdens zijn carrière wel drie keer in de gevangenis. Politieverslagen en overheids correspondenties laten zien dat Kats door de Belgische regering wordt gevreesd. Maar hij laat zich niet intimideren. De vernietigende impact van de industrialisering op de lagere klassen is immers enorm. Kats stampt het ene na het andere satirische, sociaal-artistische of politieke blad uit de grond (onder meer *Uylenspiegel*, *Den Waren Volksvriend* en *Den Wekker*), publiceert democratische volksliederen, almanakken en manifesten en gaat verder met het organiseren van meetings om zijn ideeën te verspreiden. Vanaf 1847 is hij betrokken bij de Association Démocratique Internationale, waarvan Karl Marx, die twee jaar eerder naar Brussel was gevlucht, ondervoorzitter is.

Enigszins ontmoedigd door de woelige jaren rond 1848, legt Kats in de jaren vijftig de nadruk op het promoten van het Nederlands als volkstaal. Op het tweede Taal- en Letterkundig Congres in 1850 pleit hij bijvoorbeeld voor meer en beter Nederlandstalig onderwijs en stimuleert hij auteurs om zich ook te richten tot de volksklasse – literatuur zal werklieden namelijk mondiger maken en ‘vooruihelfen op de weg der beschaving’ (geciteerd op p. 213). Het is ook binnen die overtuiging dat Kats ijvert om in Brussel een Vlaamse Schouwburg op te richten. In 1850 sticht hij het Tooneel der Volksbeschaving en in 1857 brengt hij verschillende toneelgroepen samen onder het Vlaemsch Toneelverbond. Beide ondernemingen zijn erg succesvol, maar kunnen niet rekenen op de steun van de Brusselse overheid. De vraag naar een vaste locatie en structurele middelen wordt negatief beantwoord en Kats moet zijn poging staken.

Wambacq heeft, niet ontovallig, zelf een achtergrond in het Brusselse theater. Tussen 1970 en 2015 werkte hij voor de Beursschouwburg en het Kaaitheater. Het was tijdens zijn zoektocht naar de wortels van het Nederlandstalige theater in België, die meestal worden gesitueerd rond de oprichting van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in 1877, dat hij Kats per toeval in de archieven tegenkwam. Zijn boek brengt de vergeten socialistische theatermaker en meetingleider weer voor het voetlicht en bevat een schat aan documentatie over de vroegsocialistische beweging in België, haar reële strijd en haar idealen. Alleen al daarvoor verdient Wambacq alle lof. Toch is de inrichting van *Kats!* net iets minder overtuigend. Wambacq's literaire documentaire resulteert in een erg levendig, maar soms weinig samenhangend verslag waarin je als lezer makkelijk verloren loopt. Lange citaten uit eigentijdse notulen, correspondenties, politierapporten of Kats' literaire en politieke geschriften volgen elkaar snel op en worden vaak enkel geduid aan de hand van

nieuwe blokcitaten—dit keer van historici. Overzichtelijke beschouwingen en historische contextualisering blijven veelal achterwege. Zo wordt de meetingbeweging nergens breder gekaderd en wordt de relatie tussen het vroegsocialisme, Kats' obsessie met het Nederlands als volkstaal en de Vlaamse beweging onvoldoende gecontextualiseerd. Ook de contouren van het jonge Belgische theaterleven zijn te vaag getekend.

Kats! is met andere woorden eerder een collage dan een verhalende biografie. In ieder geval spreken de talloze knipsels die Wambacq uit Kats' artistieke en activistische werk heeft geselecteerd erg tot de verbeelding. Aan de vurige en verbeterde toon die Kats aan de dag legde, kunnen de aan hem schatplichtige Vlaamse socialistenvandaag gerust een voorbeeld nemen.

Sarah J. Adams, Universiteit Gent/Antwerpen

Charlotte Berry, *The Margins of Late Medieval London, 1430-1541* (London: University of London Press, 2022). 320 p. ISBN 9781914477010.

DOI: 10.52024/tseg.13054

Amid the heat wave during which this review was written (summer 2022), discussions about the disadvantaged position of those living in the concrete jungles of European urban fringes ('politics of heat') provide an acute reminder that inequality is often a spatially structured concern. Today as much as in the past, urban fringes are associated with a wide range of forms of deprivation, poverty, and marginality. In *The margins of late medieval London*, Berry takes us back to the fifteenth century to examine this association in closer detail. Cities were historically distinguished from surrounding territories by various privileges attached to membership of their institutions. Definitions of centre and margin were furthermore reinforced by ceremonial uses of city space, carrying symbolic value, as well as anxieties about ungoverned and dangerous suburbs. Berry asks the broad but important question what it meant to live on the spatial fringes of a city: did living on the geographical margins of late medieval London entail social marginality? To what extent were processes of social marginalization spatially informed? Did this spatial marginality pose a constraint on the use of space and the actions of people, and if so, how did it shape their responses to these constraints?